

## **МИЛАН ЈОВАНОВИЋ БАТУТ И ЊЕГОВЕ ПОРУКЕ СТУДЕНТИМА МЕДИЦИНЕ, УНИВЕРЗИТЕТСКОЈ ОМЛАДИНИ И СРПСКИМ НАУЧНИЦИМА**

**Академик Радоје Чоловић**

Српска академија наука и уметности

Др Милан Јовановић Батут, први професор хигијене и први декан Медицинског факултета у Београду, био је значајни научник и лекар, који је читав живот посветио изучавању здравља народа, борби за његовим очувањем и унапређењем и здравственом просвећивању. Био је веома угледан и активан члан и председник Српског лекарског друштва, уредник часописа „Српски архив за целокупно лекарство“, „Народно здравље“, „Здравље“ и један од оснивача и први председник Југословенског лекарског друштва и низа других друштава.

Батут је рођен 22. октобра 1847. године у Сремској Митровици као дедо од једанаесторо деце у породици скромног трговца, која се 1806. године доселила из Шапца, након што је Миланов деда погинуо у боју на Мишару. Основну школу у време Баховог режима учио је на немачком језику, а гимназију у Панчеву, Сремским Карловцима и Осијеку. На Медицински факултет у Бечу уписао се 1868. године. Због оскудице, студије је морао прекинути радећи као професор реалне гимназије у Новом Саду, затим их наставио и дипломирао 1878. године. Две године је радио као лекар у Сомбору, где је покренуо часопис „Здравље - лист за лекарску поуку народу“. По позиву са Цетиња, две године је радио као управник Цетињске болнице, начелник Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела и дворски лекар, издајући часопис „Здравље“ и изучавајући здравствене прилике, навике и обичаје народа Црне Горе.

На позив др Владана Ђорђевића, начелника Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела Србије, учествовао је на конкурс за писање прилога из области чувања и унапређења здравља, који су 1884. године објављени у јединственој књизи „Поука о чувању здравља“, која је штампана у неколико хиљада примерака и подељена свим школама, задругама и удружењима. С освојеном наградом Батут је наредне две године провео у Минхену код Макса Петенкофера, оснивача хигијене, у Берлину код Роберта Коха, на Биолошком институту у Лондону и код Луја Пастера у Паризу, где је не само учио, већ и учествовао у научним

истраживањима. Две године након тога радио је као практични лекар у Новом Саду. Године 1878. понуђено му је да оснује катедру хигијене на Медицинском факултету у Прагу. Уместо тога, прихватио је да води Катедру хигијене и судске медицине на Великој школи у Београду, у којој је 1892. године изабран за ректора.

Као члан комисије задужене за припрему предлога Закона о подизању Велике школе на ниво универзитета, Батут је најзаслужнији за то што је она усвојила став да се на будућем универзитету предвиди оснивање медицинског факултета. Да би то постигао, он је 1899. године издао и студију на 124 стране под називом „Медицински факултет српског универзитета“, у којој је доказивао да је овај факултет Србији неопходан, да за његово оснивање постоје услови и да он у Србији неће створити тзв. лекарски пролетеријат. Како је Законом о Универзитету, донетом 5. марта 1905. године, било предвиђено оснивање и медицинског факултета, формиран је Одбор за Медицински факултет. Батут је 1905. и 1906. године био председник једне од две комисије Одбора задужене за практичку реализацију законске одредбе о оснивању Медицинског факултета.

Како, због разних разлога, до оснивања факултета није дошло, Батут је наставио да о томе пише (нпр. 1910. године у чланку „Дајте народу више лекара“ у часопису „Здравље“) и говори (на Седницама СЛД 5. и 12. марта 1911.). Почетком 1914. радио је у комисији за доношење нацрта организације Медицинског факултета, која је обишла 17 медицинских факултета по Европи и сачинила извештај на основу којег је маја 1914. године Министар просвете Краљевине Србије донео решење о оснивању Медицинског факултета. Будући да је Законом о Универзитету Катедра хигијене и судске медицине укинута, Батут је 1905. пензионисан, али је остао у звању хонорарног професора судске медицине на Правном и професора грађевинске хигијене на Техничком факултету у Београду. Пошто је уследио Први светски рат, до оснивања Медицинског факултета ни онда није могло доћи. Др Батут је 1919. године именован у тзв. Одбор за Медицински факултет, постављен за првог редовног професора хигијене и изабран за првог декана Медицинског факултета. Године 1926. додељен му је други по реду почасни докторат Медицинског факултета у Београду (први је додељен др Владану Ђорђевићу).

Иако у дубокој старости, Батут је био неуморан и веома друштвено активан, скоро до краја живота, и то не само у областима којима се целог живота бавио, већ и у припреми санитетског законодавства Краљевине Југославије и бројним другим активностима.

Члан СЛД је постао 1880. године и био један од највреднијих и најугледнијих лекара. Уредио је часопис Друштва „Српски архив за целокупно лекарство“ за 1895. и 1896. годину на потпуно модеран начин и неупоредиво боље него раније, те тако направио стандарде даљег уређивања часописа. Лист „Народно здравље“, који је штампан у додатку „Српског архива за целокупно лекарство“, уредио је 1896. године. Часопис

„Здравље“ Друштва за чување народног здравља уређивао је од 1906. до четвртог броја 1911. године. За председника СЛД биран је за 1926/27. годину. Био је један од оснивача и први председник Југословенског лекарског друштва 1919/20. године и низа других друштава.

Умро је 11. септембра 1940. године у 93. години.

\*\*\*

Највећи део професионалне активности Батут је посветио изучавању, чувању и унапређењу здравља и здравственом просвећивању народа. Приликом доделе почасног доктората Медицинског факултета у Београду рекао је да „због мистицизма, фатализма и религиозног фанатизма Средњег века, једна од две гране медицине, она задужена за чување и унапређење здравља, била се скоро потпуно изгубила“. Осим у случајевима епидемија, куге, колере и великих богиња, до друге половине 19. века болести су биле брига болесника, њихових породица и лекара, уз скоро потпуну равнодушност друштва и државе. Захваљујући многобројним епохалним открићима у бактериологији и хигијени, то стање се почело мењати, па су те две гране превентивне медицине добиле невиђени замах, а државе и разна удружења почела су предузимати разне мере и улагати велика средства у спречавању болести, као много бољи, ефикаснији и јефтинији начин борбе против њих него њихово лечење. Оснивана су и посебна друштва за профилаксу и борбу против појединих болести, а захваљујући донацијама богатих појединаца, уложена су знатна средства којима су били подупрти напори државе и друштва.

Потреба за таквим напорима у Србији била је велика. У земљи у којој је 95% становништва живело на селу, већим делом у сиромаштву, без уређеног снабдевања водом и с рђавом или никаквом санитацијом и ниском здравственом просвећеношћу, болести су биле распрострањене, а умирало је скоро свако четврто дете. О томе Батут, између осталог, каже: „Наш народ је у питањима свога тела и његових потреба тако неук; према својем здрављу тако несмотрен и нехатан; а у случајевима болести тако празноверан, такав фаталист, тако разним заблудама и несавесним варалицама одан; да није чудо, што у здравственом погледу тако лоше стоји и да му је то и у културном и у економском напредовању велика сметња“. Др Батут је био први велики борац да се такво стање промени, а око њега се временом стварала све већа група „одушевљених трудбеника да на том пољу ради и то у самом народу и са њиме у заједници“, која се „апостолски борила да продре у сам народ; да стече његово поверење и његову оданост. Утицала је на њега и речју и пером; и саветом и примером; и сликом и представом. Оснивала је друштва и пододборе за чување народног здравља, школе за сељачке домаћице, летњиковце и приморске станице за слабуњаву децу, ...приређивала је изложбе са наградама за добро однеговану одојчад, издавала угледне планове за сељачке куће,

градила угледне кревете за сељачке постеље, практичне собне и хлебне пећи; излагала своје збирке лошег и доброг брашна и хлеба на углед, борила се против туберкулозе, венерије, пијанства, надрилекарства итд“, примењујући „методички сва средства модерне Игијене, Превентивне и Социјалне Медицине на прилике у самом народу“.

Заслугом др Батута и његових следбеника први пут „изведена је еманципација Санитета од полицијских власти (до 1918. године санитетски послови су били у делокругу Министарства унутрашњих дела – прим. Р. Ч.) и установљено Министарство Народног Здравља са два нова одељења: Одељењем за Игијену и Одељењем за здравствено проучавање и подучавање народа – са одсеком за медицинску статистику и сталном епидемијском комисијом“, док су на Медицинском факултету у Београду основане „засебне катедре за Игијену, Социјалну Медицину, Бактериологију и Епидемиологију“. Батут и његови следбеници су, поред тога, „живо радили са страним мисијама на здравственим пословима у народу“ и створили „тесну везу са светским центрима и институцијама као што су Игијенско одељење Лиге Народа, Париска центра за сузбијање туберкулозе, Савез Црвеног Крста, Одбор Рокфелерове Фондације итд“.

Библиографију др Милана Јовановића Батута чини око 170 чланака, књига и уџбеника, који су писани јасним и свакоме разумљивим језиком. Текстовете је објављивао после дужих проучавања и вишеструких дорада, па су, изгледа, неки његови велики радови остали необјављени. Нема сумње да је др Милан Јовановић Батут био један од најсветлијих личности српске медицине, Медицинског факултета у Београду и Српског лекарског друштва.

Батут је уистину био присталица Еугенике Франсиса Галтона, али не и њених доцнијих злоупотреба. Пре би се могло рећи да је био поборник генетике, јер је знао и веровао „да у животу будемо здрави, морамо се – пре свега – здрави родити“, па је о правилном избору супружника писао већ у својој књизи „Муж и жена“ 1869. годину дана по завршетку студија медицине, и у својим каснијим књигама и радовима.

Др Милан Јовановић Батут је оставио неколико веома вредних порука.

У здравој породици видео је основу друштвеног напретка. У говору при додели почасног доктората Медицинског факултета у Загребу рекао је да га је „целога живота водила мисао о телесном, умном и моралном напредовању породице, као основне друштвене ћелије“, да је она „темељ опстанка и напретка сваке људске заједнице и целог људског рода, ...првенствени извор и добра и зла у људском друштву“ (што су и сада неспорне чињенице), па је „младим лекарским генерацијама оставио у аманет да породицу, као прву социјалну јединицу, као живу ћелију друштвеног тела, чувају и бране од сваке ноксе и инфекције“, јер се „у њој заснива и развија снага и дух, напредак и назадак народа“. „Она је школа греха и опачина, радник добра и зла, чврст или трошан стуб државе“.

Универзитетској омладини Батут је поручио: „Наша политичка борба, а још више страсна безобзирна страначка искључивост последњег доба овладала је и једним делом универзитетске омладине и изазвала у њој штетно убеђење да за оцену вредности једног јавног или приватног радника у нашој земљи постоји само једно мерило – његова партијска боја и делатност“ па због тога „многи већ на Универзитету већу пажњу обраћа својој делатности у којој политичкој партији, него унапређењу својих личних способности: – своје личне исправности и стручне спреме“. Он верује да се „и код нас с нормалном, чврстом кичмом ...може напредовати и до великих успеха доћи“.

Српским научницима Батут је поручио да иако је „наука интернационална, ...сваки научник мора бити националиста, ...кога у свом научном раду загрева љубав према народу, из кога је поникао и коме све своје снаге дугује“. Батут је дакле био уверен да се „наука не ограничава само на проналажење и утврђивање нових истина него да старе укоренење заблуде тражи и испитује а онда научним методама и средствима сузбија и треби“.

Батут је био уверења и „да се и са осредњим даром, уз чврсту вољу и истрајан рад у једном правцу може до највиших успеха доћи“ и да „не мора човек имати крила генија да се попне небу под облаке“ јер „и одмереним, смишљеним и истрајним кораком може се успети на такве висине, на којима ће га – било захвално, било завидно гледати и садашње и будуће генерације“ па зато скоро заповеда: „не бежите дакле од трновитих путова! Не клоните одмах код првих неуспеха! Корачајте са самопуздањем, мирно и одмерено али истрајно циљу, којим вас дар и љубав према струци упућују!“.

## Референце

1. Станојевић В. Проф. др Милан Јовановић-Батут (1847-1940). Личност и дело. Срп Арх Целок Лек 1962;90(9):883-886.
2. Драгић М. Проф. др Милан Јовановић-Батут. Срп Арх Целок Лек, 1962;90(9):889-891.
3. Штампар А. Др Милан Јовановић-Батут. Лијечнички Вијесник, 1962;90(9):463-463.
4. Рамзин С. Милан Јовановић-Батут као хигијеничар. Срп Арх Целок Лек 1962;90 (9):886-889.
5. Ђорђевић С. Проф. др Милан Јовановић-Батут и” Српски архив за целокупно лекарство”. Срп Арх Целок Лек 1962;90(9):892-895.
6. Иванић С. Животно дело др Милана Јовановића-Батута. Здравље 1932; 22(11): 209-215.
7. Петровић М. Проф. др Милан Јовановић-Батут. Срп Арх Целок Лек 1940;42(10):481-484.
8. Михаиловић В. Др Милан Јовановић-Батут, члан и председник Главног санитетског савета. Срп Арх Целок Лек 1940;42(10): 223-224.

9. Јоксимовић Х. Др Милан Јовановић-Батут - Хигијенски просветитељ. Срп Арх Целок Лек 1940;42(10): 225-230.
10. Константиновић Б. Милан Јовановић Батут и социјална медицина. Срп Арх Целок Лек 1940;42(10):230-232.
11. Кујунџић В. Др Милан Јовановић Батут у друштву за чување народног здравља. Срп Арх Целок Лек 1940;42(10):233-236.
12. Грујић В. Милан Јовановић Батут и наша здравствена култура. Научно друштво за историју здравствене културе Југославије. Београд, 1975.
13. Грујић В. Библиографија Милана Јовановића-Батута, великог здравственог просветитеља, једног од оснивача и првог декана Медицинског факултета у Београду. Годишњак града Београда 1976;23:107-113.
14. Пирц Б. Др Милан Јовановић-Батут оснивач и уредник „Здравља“. Здравље 1932;22 (11):236-240.
15. Станојевић В. Развитак српске медицине. У: Историја медицине. Медицинска књига, Београд 1962:434-445.
16. Јеремић Р. Прилози за биографски речник војвођанских Срба од 1756. до конца 1940. Штампарија „Змај“. Нови Сад, 1954:55-56.
17. Драгић М. Развој и пионири социјално медицинских идеја у Србији. У: Етномедицина, Одељење за етнологију Филозофског факултета у Београду. Београд, 1991:25-33.
18. Драгић М. Здравствено просвећивање у Србији у XIX веку. У: 700 година медицине у Срба. Српска академија наука и уметности. Београд, 1971:170-184.
19. Споменица Српског лекарског друштва 1872-1972. Српско лекарско друштво. Београд, 1972:166-170.
20. Монографија поводом 80 година постојања и рада Института за заштиту здравља Србије и 160 година развоја превентивне медицине у Србији. Институт за заштиту здравља Србије „Др Милан Јовановић Батут“ и Медицински факултет у Београду. Београд, 2000:32-33; 70-71 и 83-85.
21. Чоловић Р. Стошездесет година од рођења проф. др Милана Јовановића Батута. Срп Арх Цел Лек 2007;135:609-611.
22. Зелић М. Проф. Др Милан Јовановић-Батут, почасни доктор Загребачког Универзитета. Срп Арх Цел Лек 1931;(7):590-597.
23. Јоанновић Ћ. Говор при додели почасног доктората проф. др Милану Јовановићу Батуту. Срп Арх Цел Лек 1927; (7):531-536.
24. Милан Јовановић Батут. Одговор промотеру проф. др Ћ. Јоанновићу при додели почасног доктората. Срп Арх Цел Лек 1927;(7):536-541.